

UNIDADE 5

ARREDOR DE GALAXIA

A guerra civil trouxo consecuencias terribes para todo aquel que non comungase co réxime militar sublevado. Os dereitos políticos foron abolidos e a xente vinculada co lexítimo goberno republicano, sobre todo os militantes do Frente Popular (republicanos, socialistas, comunistas, anarquistas e nacionalistas) ía ser castigada co cárcere e xuízos sumarísimos (Alexandre Bóveda) ou “paseos” feitos por falanxistas e militares (Anxel Casal, Camilo Díaz Baliño...). Os corpos dos paseados aparecían nas cunetas, como podemos ler no dramático poema de Luís Pimentel co mesmo nome (“Cunetas”). Moitos foron expulsados das súas prazas de funcionarios (Otero Pedraio), outros tiveron cuantiosas multas, outros tiveron que apuntarse ao exército sublevado para evitar unha morte certa (Ramón Piñeiro, Celso Emilio Ferreiro, Francisco Fernández del Riego...), algúns estiveron fuxidos até que lograron marchar para América (Luís Seoane, Antón Alonso Ríos), outros que estaban na zona republicana exiliáronse ao rematar a guerra (Castelao, Suárez Picallo...) e houbo os que apoiaron ao novo réxime por católicos (Vicente Risco, Xosé Filgueira Valverde) ou fixéronse falanxistas por supervivencia (Álvaro Cunqueiro), ou estiveron refuxiados en casas de parentes de dereitas (Ánxel Fole).

As institucións e organizacións que lograra ir erguendo o nacionalismo galego ao longo de tres décadas van quedar esfareladas: a Real Academia Galega desgaleguízase, o Seminario de Estudos Galegos é saqueado e será recuperado en parte a través do Instituto Padre Sarmiento; a editorial Nós é saqueada e o seu director, Ánxel Casal, alcalde democrático de Santiago, será encadeado e paseado (fáiselle unha homenaxe no libro de Manuel Rivas *O lapis do carpinteiro* e na película co mesmo nome de Antón Reixa). A revista “Nós” desaparece, así mesmo o xornal “A Nosa Terra”. O terror apoderouse de Galiza.

Só despois da Segunda Guerra Mundial haberá un intento de restaurar a República, pero as condicións da nova situación internacional van traer a Guerra Fría, enfrontamento entre os dous bloques triunfantes: o capitalista liderado polos Estados Unidos e o bloque comunista liderado pola Unión Soviética. Franco e o seu réxime, que parecía ter os días contados polo apoio deste ao fascismo e ao nazismo vai ser apoiado polos Estados Unidos e a oposición política terá que esperar a súa morte para poder actuar. O galeguismo vaise organizar no exterior ao redor da figura de Castelao e o Consello de Galiza. Á morte de Castelao o galeguismo interior vaise recuperar en torno a un proxecto cultural liderado polo Grupo Galaxia integrado por superviventes das Mocidades Galeguistas (Ramón Piñeiro, Francisco Fernández del Riego, Celestino Fernández de la Vega, Xaime Isla Couto, Domingo García Sabell) que crearán a editorial Galaxia

en 1950. En torno a Galaxia xuntáranse os vellos galeguistas (Otero Pedraio, Carlos Maside, Cabanillas); eles articularán o proxecto cultural ao redor da revista “Grial” e serán os que modernicen o ensaio galego e farán que os mozos estudantes que xa non viron directamente a guerra recobren o contacto coa cultura galega e coa xeración anterior (xeración dos 50).

A recuperación literaria comeza no 1947 coa publicación de *Cómaros verdes* de Aquilino Iglesia Alvariño, obra que segue a liña poética do paisaxismo, mais continúa a partir da creación en 1949 da colección de poesía Benito Soto dirixida por Celso Emilio Ferreiro. Logo nace a editorial Bibliófilos Gallegos que convoca o primeiro certame de novela longa que gaña *A xente da Barreira* de Carvalho Calero e a colección de poesía Xistral. Algunhas revistas de poesía recollen colaboracións en galego e o xornal La Noche permitiu durante pouco máis de dous meses un especial sobre a cultura galega. En 1950 fúndase en Vigo a Editorial Monterrey por Xosé María Álvarez Blázquez.

Os obxectivos de Galaxia ían alén da actividade editorial, tratábase de recuperar a actividade literaria, continuar coa recuperación dos usos cultos da lingua e a investigación científica en galego e servir de ponte para transmitir ás novas xeracións de mozos universitarios o galeguismo. O compromiso político do grupo de Galaxia será cuestionado pola xeración de mozos que hoxe en día estudamos como a xeración dos 50.

ÁNCEL FOLE (1903-1986)

Os seus primeiros libros *A lus do candil* (1952) e *Terra brava* (1955) están ambientados no mundo rural (o Courel e o Incio respectivamente) onde estivo medio escondido no pazo duns familiares seus como preceptor dos pequenos. Do mundo rural vai tirar o seu material narrativo, son contos próximos aos da literatura oral nos que o narrador conta a uns oíntes empregando as técnicas do relato oral, é dicir, sen utilizar ningunha concreción temporal e facendo digresións do relato central, nunha lingua dialectal da zona.

Fole considérase un autor realista que nos aproxima á antropoloxía do mundo rural galego, pero nos seus relatos aparecen o sobrenatural (aparicións, premonicións, meigallos...), aínda que non teñen un carácter folclórico xa que todo o fantástico e a mitoloxía popular será xulgado por testemuñas racionais e críticas (avogados, médicos, boticarios...)

A lus do candil son catorce relatos cun fío condutor común. Estando nunha cacería no Courel os personaxes vense sorprendidos por unha nevarada que os retén na torre ao carón do lume e á luz do candil onde van contando diversos contos fantásticos nunha especie de *Decamerón*. O recompilador pasará os relatos a papel na mañá seguinte.

En *Terra brava* o autor volve a utilizar as mesmas técnicas que no libro anterior. Agora será o sobriño dun médico que encontrará nun cartafol os relatos que lemos. Interésalle agora mostrar a realidade galega desde un punto de vista antropolóxico, con afán didáctico que resta efectividade narrativa. Como introdución hai un capítulo, “Solaina” onde Gasparo, o seu tío e outros personaxes reflexionan sobre o misterio e os casos paranormais e sobre o carácter galego.

Despois de moitos anos publica *Contos da néboa* (1973) precedidos dun prólogo no que o autor dá a súa visión dos contos, do uso literario da lingua, da paisaxe e do home galego. Ségueno dezaoto relatos sen conexión entre si como nos libros anteriores. Agora os relatos desenvólvense no mundo urbano, sobre todo na cidade de Lugo na que vive e traballa de xornalista. Hai maior presenza de relatos cómicos e humorísticos e parodia de relatos detectivescos estilo Sherlock Holmes. De novo aparece o fantástico como produto do engano e a confusión.

No seu derradeiro libro, *Historias que ninguén cre* (1981) segue fiel ao seu estilo oral, á súa temática misteriosa e á súa dimensión humorística.

ÁLVARO CUNQUEIRO (1910-1981)

Cando parecía que Cunqueiro era un autor perdido para a literatura galega, pois coa guerra civil fará unha carreira fulgurante de xornalista do réxime franquista que o leva a vivir e triunfar en Madrid, unha circunstancia fatídica levarao a perder o carné de xornalista en 1947 e, ao non poder exercer a profesión marchará fundido emocionalmente para o seu Mondoñedo natal. Esa circunstancia persoal vai redescubrirnos para a nosa literatura, axudado polos homes de Galaxia (sobre todo Francisco Fernández del Riego e Ramón Piñeiro) un autor xa coñecido da poesía galega antes da guerra. Será co libro *Dona do corpo delgado* (1950) co que se reincorpora á nosa literatura, pero será como narrador co que se fará famoso, mesmo eclipsando a súa obra poética.

Nun tempo en que estaba de moda a narrativa existencialista e social, el fará unha obra singular, mestura de novelas fantásticas de todos os tempos ambientada nun mundo real próximo ao mundo tradicional galego que fará del un precursor do *realismo máximo* latinoamericano (García Márquez, Jorge Luís Borges, Alejo Carpentier...). Se a súa obra foi vista no seu día como unha invitación á evasión da realidade nun momento histórico de miseria e falta de liberdades, o paso do tempo descubriranos un dos autores máis interesantes da narrativa galega e universal.

A súa obra narrativa en galego consta de tres novelas nas que recrea mitos da literatura universal: *Merlín e familia* (1955), *As crónicas do sochantre* (1956), *Si o vello Sinbad volvese ás illas* (1961) e tres obras de contos de personaxes populares: *Escola de menciñeiros* (1960), *Xente de*

aquí e de acolá (1971), *Os outros feirantes* (1979). Pero toda a súa obra posúe unhas características comúns:

1. Decidida aposta pola imaxinación, o soño e o mito como realidades superiores capaces de liberaren ao home da realidade cotiá e da palabra como creadora de novas realidades.
2. Predominio do estilo próximo á oralidade a través dunha lingua dialectal chea de arcaísmos e de recursos propios da literatura oral (digresións do relato, diálogos cos personaxes que escoitan a historia...).
3. Humanización dos mitos literarios (Merlín, Sinbad...) e mitificación dos personaxes populares.
4. Uso do humor e a ironía como recursos compensatorios ao choque da fantasía coa realidade, matizado pola melancolía.

Novelas

Merlín e familia é a primeira novela en galego do autor. Ten como personaxe central o famoso mago Merlín que vive nas terras de Miranda nun pazo herdado dunha tía súa. O narrador é un paxe xa vello, Felipe de Amancia, que conta as vivencias do seu amo cando traballou para el sendo novo. Hai unha segunda parte na que Felipe de Amancia xa casado conta historias de personaxes que pasan camiño de Santiago. A novela artículase como no caso de *A lus do candil* nunha serie de contos enmarcados ao estilo do *Decamerón*. Despois de narrarnos o espazo onde se desenvolve a novela, a selva de Esmelle, fálanos dos prodixios de Merlín nunha humanización do mito ao presentárnolo como un fidalgo galego rodeado de criados que traballan para a casa e acompañado da raíña Ginebra, que prende na fala porque é estranxeira. Al longo do libro van aparecendo personaxes fabulosos sacados de diversas fontes literarias (literatura grega, bizantina, oriental, céltica, renacentista, popular) que van visitar a don Merlín para que lle solucionen algún problema e son eles os que narran as historias.

As crónicas do sochantre é a segunda novela do autor e a semellanza da anterior veñen sendo un conxunto de contos pero temos a sensación de ser unha novela de aventuras porque os personaxes móvense ao longo do relato. Ambientada na Bretaña francesa nos tempos da Revolución francesa, é a historia dun sochantre de Pontivy que é chamado para tocar o bombardino no enterro do fidalgo de Quelven. Sobe a unha carroza na que se encontra cun grupo de personaxes que veñen sendo un grupo de

defuntos que contarán na segunda parte as historias truculentas das súas vidas non exentas de humorismo. Na terceira parte fan a viaxe por Bretaña e rematará a obra, despois de suplantaren a unha compañía de cómicos italianos nunha obra de teatro, volvendo a Pontivy. Á súa ausencia foi substituído por outro personaxe e herdará unha pomariña do defunto fidalgo de Quelven.

Si o vello Sinbad volvese ás illas é a última novela en galego de Cunqueiro. De novo hai unha desmitificación do personaxe das *Mil e unha noite*. Sinbad, xa vello, vive no país de Bolanda e vai á taberna de Mansur a contar historias que non lle cren polo que decide organizar unha viaxe no navío “A Venadita” co seu paxe Sari e un vixía cego; para iso farán a viaxe a Basora, pero en realidade non hai barco nin viaxe e o Sinbad volverá para a súa casa despois de cegar de repente ao descubrir que só os seus soños constituían a auténtica realidade.

Os libros de semblanzas comezan con *Escola de menciñeiros e fábula de varia xente*. A partir de curandeiros que coñecera na botica do seu pai en Mondoñedo vai facernos unhas historias fantásticas nas que os recursos da literatura oral son abundantes e nas que o propio autor aparece para asegurarnos que son personaxes certos, pero non hai un afán de reconstrución folclórica porque a fantasía do autor dispárase para levarnos a unha realidade marabillosa que é contrastada polo humor e o final anticlimático de moitos relatos. Ten continuidade nos seguintes libros de contos *Xente de aquí e de acolá* e *Os outros feirantes* onde aparecen de novo algúns curandeiros máis e outros moitos personaxes vinculados con oficios tradicionais ou campesiños que viaxan ou emigran. Moitos destes relatos foron feitos para seren lidos na radio polo que a súa audición resulta moito máis grata a diferenza das novelas, nas que fai un uso dunha lingua moi elaborada poeticamente que require dunha atención lectora grande.

Teatro

Cunqueiro tiña unha verdadeira vocación teatral que o leva na súa visión de mesturar os xéneros literarios a introducilos nas súas novelas (por exemplo *Romeo e Xulieta*, *famosos namorados* está na terceira parte de *As crónicas do sochantre*). Como pasa en toda a súa obra fai unha renovación persoal dos mitos literarios. Destaca para a dramaturxia galega a obra *O incerto señor don Hamlet, príncipe de Dinamarca* (1958) na que aparece o famoso personaxe que Shakespeare tomara da literatura nórdica. Cunqueiro, mesturándoo co mito de Edipo presenta un Hamlet que mata o seu tío para vingar

o seu pai e descubrirá que matou o seu auténtico pai. Aparece o coro ao estilo da traxedia grega e o teatro dentro do teatro nunha estilización moi lograda. Para a súa estrea en 1959, o autor tivo que utilizar as súas influencias pois as autoridades franquistas quixeron impedir que se representase na Coruña. Outras pezas teatrais son *A noite vai coma un río* (1965) na cal dona Inés está condenada á soidade por non aparecerlle o namorado soñado.

Ensaio

RAMÓN PIÑEIRO (1915-1990)

É un dos persoeiros máis influentes da cultura galega da posguerra. Tivo unha vocación decididamente filosófica que vai desenvolvendo dunha maneira socrática ao longo de moitos anos a través de longas conversas coa xente de distintas xeracións. Director do proxecto Galaxia, a súa famosa mesa camilla era un foro de coñecemento da realidade galega e grazas a el e os seus compañeiros de Galaxia puideron recuperar para a cultura galega figuras como Otero Pedraio, Cunqueiro, Fole, entre outros, e poñer en contacto con estes aos mozos estudantes nos anos escuros (Xosé M. Beiras, Franco Grande, Méndez Ferrín, García-Bodaño, Carlos Casares...).

A súa obra literaria é escasa: *Filosofía da saudade*, *A linguaxe e as linguas*, *Olladas no futuro*, ademais de traducións do *Cancioneiro da poesía céltica* (1952) e do filósofo alemán Heidegger, *Da esencia da verdade* (1956). O “piñeirismo” é un termo que se acuñou para referirse á formación cultural dunha xeración que se cultivou ao seu carón e que algúns discípulos seus, Méndez Ferrín xunto cos galeguistas do exterior, tornou como sinónimo de renuncia á actividade política nacionalista e comunista. Carlos Casares, que foi o seu discípulo máis fiel, defendeu que sempre houbo unha preocupación política en Piñeiro que consistiu en galeguizar os partidos de ámbito estatal (os dous foron deputados autonómicos independentes nas listas do PSOE).

No ano 1967 entra na RAG cun discurso que logo publicou co título de *A linguaxe e as linguas*, un estudo rigoroso das causas da situación actual da lingua galega (psicolóxicas, sociolóxicas e lingüísticas). Apunta que poden ser superadas coa creación dun rexistro culto amparado que chegue con prestixio á sociedade a través do traballo literario, científico e social.

Ao longo de moitos anos elaborou a *Filosofía da saudade* (1984) desde unha perspectiva existencialista soubo analizar que os galegos e portugueses temos unha maneira singular de enfrontarnos á realidade que nos rodea a través da saudade.

Outros ensaístas deste tempo son Celestino Fernández de la Vega, autor de *O segredo do humor* (1963), un dos clásicos do ensaio galego, Xoán Rof Carballo, Domingo García-Sabell entre outros.

LUIS PIMENTEL (1895-1958)

É un dos autores máis controvertidos da literatura galega tanto pola súa adscrición a un grupo xeracional como pola súa lingua literaria. Por idade e polo tipo de poesía debería ser estudado dentro da poesía renovadora e vangardista. Os seus primeiros poemas foron escritos na revista vangardista luguesa “Ronsel” en castelán e publicou algúns poemas en galego na revista Nós. En 1936 ía saír en galego na editorial Nós de Santiago o seu libro *Barco sin luces* (1960) que polo estoupido da guerra, o saqueo da editorial e o asasinato do seu director, Ánxel Casal, non se editará até despois da súa morte e en castelán. Precisamente un dos poemas máis estremecedores do autor datado de 1937, pero inédito até moitos anos despois, “Cunetas” móstranos a atrocidade dos asasinatos de republicanos nos primeiros momentos da guerra.

Outro dos aspectos controvertidos foi a lingua. A súa lingua habitual e literaria foi o castelán (el era médico e considerábase un home da burguesía dunha cidade provinciana), pero os seus amigos eran os poetas e intelectuais galeguistas e tiña unha grande admiración e respecto pola xente popular e pola literatura galega. O seu único libro en vida foi en galego, *Triscos* (1950), hai quen di que o seu libro *Sombra do aire na herba*, (1959) foi traducido ao galego polos seus amigos co seu consentimento e axuda. En todo caso a influencia que vai ter nos poetas galegos é inmensa.

A súa poesía está relacionada cos diversos ismos, sobre todo co surrealismo e simbolismo francés (Laforgue). De Manuel Antonio colle elementos cubistas e del toma a seriedade e o sentimento de fatiga, propio da estética vangardista. Destaca nas súas poesías unha visión provinciana da súa cidade, que soubo expresar dunha maneira moi persoal. Hai unha reflexión sobre a propia poesía (“ a poesía é o grande misterio do mundo”), dos espazos reservados, interiores e íntimos do poeta. Solidario cos que sofren e coa condición humana. É un dos poetas máis importantes da literatura galega do século XX e influíu en autores actuais como Pilar Pallarés ou Xulio Valcárcel, por exemplo.

RICARDO CARVALHO CALERO

Da xeración do Seminario de Estudos Galegos, como definía el aos mozos que se formaron na súa xuventude nesta organización universitaria

(Álvaro Cunqueiro, Luís Seoane, Francisco F. Del Riego...), a súa carreira literaria e de estudoso da literatura galega viuse truncada pola guerra. Estivo loitando na zona republicana e despois de estar na cadea tres anos, quedou imposibilitado para exercer no ensino público até moitos anos despois. A partir de 1972 será o primeiro profesor de Lingüística e Literatura Galega da Universidade de Santiago. A súa obra poética comezada nos anos 30 e continuada na posguerra foi recollida en dous libros: *Pretérito imperfecto* (1980) e *Futuro condicional* (1982) e que terminaría co libro póstumo *Reticências* (1990). A poesía de Carvalho combina aspectos da vangarda dos anos 30 cunha actitude clasicista no que predominan a reflexión existencialista coas recreacións culturalistas nuns versos ás veces duros, pero sempre feitos con grande rigor literario.

Na posguerra publicou a primeira novela en galego, *A xente da Barreira* (1950), unha saga familiar fidalga, continuando a senda de Otero Pedraio, pero cunha prosa moito máis dinámica. En 1987 publica *Scórpio*, novela que recrea un personaxe que representa os ideais da súa xeración e que a guerra derrotou. É interesante a polifonía de voces que reconstrúen a situación e historia deste personaxe.

O máis destacado deste autor é a súa obra ensaística e de crítica literaria. Nun estudo rigoroso fai a análise de toda a literatura contemporánea e céntrase sobre todo nas figuras de Rosalía e Castelao: *Historia da literatura galega contemporánea* (1975), *Estudos rosalianos* (1979), *Escritos sobre Castelao* (1989).

Como estudoso da lingua implicouse na procura dunha normativa lingüística para o galego, opúxose ás normas ortográficas propostas pola RAG e publicou moitos traballos nos que xustifica as teorías do reintegracionismo lingüístico e da necesidade da coincidencia ortográfica do galego co portugués: *Problemas da lingua galega* (1981), *Da fala e da escrita* (1983), *Letras galegas* (1984) etc.

Tamén ten unha obra dramática interesante recollida no libro *Teatro completo* (1982) das que destacamos *A farsa das zocas* (1948) *Auto do prisioneiro* (1969) e *Os xefes* (1980). Mestura elementos da dramática popular con elementos innovadores do teatro do absurdo e existencial.

Escolma

1.

VIÑA DO ALÉN

Fora na feira de Rubián. Entón adicábame a mercar e vender gado. Ganaba hastra vinte pesos por semá tratando nos bois... Era polo mes de xaneiro. Xa pasaran os Reises.

Eu i outros tratantes xantáramos en cas do *Tumbarán*. Bon xantar, e que Dios nono-lo dea pior. Chourizos con cachelos e viño de Lor. Eramos catro: o

Chinchas, Pelandrusco, o Fogueteiro i eu. Come que come, bebe que bebe, xoga que xoga. O *Pelandrusco* chegounos a melar un tras outro.

Esquencinme de decirlles que xogábamos nun cuarto do piso. Xa vendéramos todo o gado que trouguéramos. Pechámo-la porta tras nós; e xa comprenderán por qué. Ondia hai cartos hai que ter moito proculo. Non coiden que é unha broma. Bueno ... Veña un trago ... Alí había un home ...

Non sei que cousa de raro lle atopaba ó seu vestido. Dende logo, non era xa do noso tempo. Levaba unha chaqueta de pana moura ribeteada de alpaca ... Aínda traguía unha asín a muller de don *Ánguele*, o boticario de Bóveda. I unha camisa almidonada ... Déixenme acordare. Un chaleque *color* tabaco. E antiparras. Era un home que tería sesenta anos pouco máis ou menos. E parecía home de carreira. Coma todos nós, estaba coas cartas na man. Non daba fala. Dábame medo ... E moito máis me deu.

Iba un tute, mais outramente non sei quen ganaba. O *Chinchas* remataba de cantare as coarenta, berrando moi forte; o *Fogueteiro* petaba co puño na mesa; eu ... eu erguía a testa pra fitar aquil home ... Xa non estaba alí! Ollei pra un lado e pra outro. Nada. Nin que o levara o demo. Abofé que non me sentía ben. Non poiden menos de pedirlles ós meus compañeiros que deixasen de xogare:

-Non víchedes un home xa vello, de chaqueta moura, un case nada rabena, que estaba xogando cara min, co correlo prá porta? Con quen de vós veu? Fai un intre que desapareceu, i eu non sentín abri-la porta. Quen o viu marchar?

Naide o vira, ou naide reparara nil. Puxéronse todos a conta-los cartos. Despois de moitas contas parecía que non faltaban nin dous réas.

Erguinme. A xanela i a porta estaban pechadas. Non entendía aquilo. Mais cando din a volta pra me volver a sentare, ollei pra un gran retrato de marco doirado que estaba na parede, á esquerda da xanela. Era igoaliño! Ó fixarme nil sentín unha friaxe no carreguizo, coma cando soupera, faguía moitos anos, que me tocaba fague-lo servició na terra de mouros. Todos calaban. Ouvín a voz do *Pelandrusco*:

-Esquence iso. Debéronte ameigar cando saliches da casa. Así Dios me salve.

Mais eu non estaba pra risas. Aquil home era o do cuadro! Boteime fóra, e fun busca-lo *Tumbarón* á taberna, que estaba no baixo. Moitos feirantes había nila. O taberneiro i as súas fillas despachaban cafeses, copas, vasos, pantrigo, queixo ...

Eu debía estar moi pálido, porque o *Tumbarón* preguntoume:

-E que che pasa? Vaiche mal? Queres unha copiña de augardente de herbas? Éche moi boa pra os males súpetos.

Mais non lles dixen aínda coma era o *Tumbarón*. Era un home moi corpulento, forte coma un penedo. Cando algún borracho barullaba moito e teimaba por non saír da taberna, il non andaba con requisitorias nin prosmadas. Collía un mazo de madeira de alcacia, que tiña pra billa-los pipotes, i asentáballe dous golpes ben dados no curuto da testa. Cos seus setenta anos aínda cargaba con dúas fanegas de pan ó carrelo. Mais isto non facía ó caso

Fumos os dous a unha mesa arredada que estaba valeira. Mandou tragner uns cafeses i unhas copas.

Conteille o que me pasara. O *Tumbarón* escoitaba sen perder fala. De pouco en pouco acendía un cigarro.

-Non ,creias -lle decía eu- que tolecín. Vino todo polos meus propios ollos, coma te estou vendo agora a ti. O home do cuadro i o home que xogaba connosco, eran a mesma persoa. Tampouco se pode decir que fora o viño, pois empezaba a

beber. Todo era igoaliño; as fazulas afundidas, os ollos cansos. E non era unha pantasma, porque lle sentía o folgo. Ninguén o viu saír, nin eu tampouco. Millor dito, eu fun o único que o vin alí ... Qué che parece?

O *Tumbarón* aínda tardou en responder. Non sei que cousa rara lle notei na ollada.

O home do cuadro -dixo- morreu fai máis de vinte anos.

Esterrecinme ... Il seguía falando:

-Era Don Venancio, o que foi médico diste *pueblo*. Eu quería moito. Salvárame da morte no tempo da gripe. Se non fose por il, xa estaría no ichó, debaixo das pedras. Mais il non pudo salvar a súa muller, nin as súas tres fillas. En menos dun mes levounas a morte a todas tres. Don Venancio cambeou de todo; xa non era o mesmo home. Meteuse na bebida e xogaba todo o que tiña. Levábame o demo ó velo tumbado polos camiños. Morreu na probeza. Os seus herdeiros, que viñeran a se faguer cargo do pouco que deixara, tiveron que vende-los *muebles* pra pagar as deudas. Todo o que lle quedou non valería nin dous mil réas. E iso que fora o millor médico que houbo eiquí. No mesmo cuarto ondia están os xateiros agora, xogaba todo o que ganaba. Eu mercara algún *mueble* e tamén o retrato. Tíveno sempre no cuarto de matrimonio. Mais houbo que saca-lo de alí e poñelo ondia ti o viches.

O *Tumbarón* arrechegouse a min. Botándome o bafo na orella, díxome con voz baixiña:

-A miña muller tamén o viu ... Sabes? Viña do outro mundo!

Saín en procura dos meus compañeiros. Berreilles dende o pasadelo, pois non quería entrar no cuarto. Aínda estaban xogando e baduando. Recordeilles que tíñamos que faguer máis de catro leguas de camiño. A forza de berrarlles conseguín arrinca-los de alí. Fumos á cuadra, a arrea-las bestas ...

Era unha noite estrelecida. Xeaba. Pronto saíu a lúa. Cáseque se vía como de día. As bestas parece que tiñan aínda máis presa que nós de chegar á casa. Eu camiñaba un pouquichiño atrás.

Un estrano desacougo faguíame ir calado ... Sentín que unha ollada se me chantaba na caluga. Non sei si dixen ben. Xa non puideron arresistir máis. Virei a testa. Nunha revolta do camiño había un home vestido de negro. Acenábame coa mao dereita. Tiña algo nila. Non era un pano; máis ben unha carteira ... Endexamais volví a colle-las cartas.

Ánxel Fole: *A lus do candil* (1953).

2.

Ás veces, por facer festa, o señor Merlín saía á eira, e nunha copa de cristal chea de auga verquí dous ou tres gotas do licor que il chamaba “dos países”, e sorrindo, con aquela aberta sorrisa que lle enchía a franca faciana como enche o sol a mañán, preguntábanos de que coor queríamos ve-lo mundo, e sempre que a min me tocaba responder, eu decía que de azul, e entón don Merlín botaba a iauga, ao áer, e por un segundo o mundo todo, Esmelle todo arredor, as brancas torres de Belvís, as pombas e o can Ney, o roxo pelo de Manoeliña, a branca barba de mi amo, o cabalo tordo, as bidueiras de Quintás e o toxo da coroa do Castro, todo era unha longa nuben azul que pouco a pouco se esvaía. O señor Merlín sorría namentras secaba a copa con un pano mouro. Esmelle, selva longa e antiga, na memoria lévoa eu de azul pintada, como si un enorme e morno luar apousara, nun repente, na terra.

Álvaro Cunqueiro: *Merlín e familia* (1955)

3.

AS HISTORIAS DO ALGARIBO

(...)

Andaba eu, pois, soio i algo ceibo, i aínda descuidado de traballos, canto máis que doña Ginebra iba nos baños quentes en Lugo con Manoeliña de doncela, e mi amo púxerase a ler novos libros que lle trouxeran de Roma, e foi o mandadeiro un algaribo de nome Elimas, que parez é entre os da súa caste sinal de xente maga chamarse eisí, dende un tal Elimas que rifou con San Paulos. Non era cristián e tampouco probaba touciño nin viño, pro en troques gostáballe o café e fumaba arreo nunha pipa longa mui traballada. Namentras meu amo escollíaa os libros que mercaba, e que o algaribo Elimas traguía a lombos dunha burra leonesa nunha cesta forrada, pasaron dous días, i eu amistei algo co señor Elimas, que lle levaba á cama o chicolate con biscoito, leveille a burra a ferrar ao Vilar, e chatoleille de novas os zocos. O que máis gracia me facía do señor Elimas eran os calzós bombachos, de pano verde, i o aquel que tiña de descalzarse ao entrar na casa.

- Levo, díxome, máis de vinte anos viaxando, libros segredos e da arte, talismás, amuletos, vasos de ambre i anteollos bós e baratos, e poido decir que corrín as nove partes i aínda máis, e ista de Miranda caime a trasmán, pro téñolle muito aquel ao teu amo don Merlín; se non fora por teu amo, estaba agora chegando a Roma ou á China, ou á Habana, onde teño un medio parrafeio.

Non desfacia o señor Elimas o azucre no café, e despoixas de beber o líquido, lambía a cullaradiñas aquel almibre que quedaba no fondo do pociño.

- Tamén, díxome, gano de vida contando historias polas pousadas, i agora mesmo levo un catálogo de sete mui preparadas, e todas teñen unha punta de verdadeiras. Dígoche eu que por moito que saques de ti unha historia, i aínda canto máis a saques de ti, sempre pos catro ou cinco fíos de verdade, que quizaves sin decatarte lévalos na memoria túa.

- Iso é certo, dixo meu amo que nos ouvía a conversa, e ista serán podías adiantarnos siquera o asunto de algunha historia.

- Prácame, meu señor, dixo o algaribo, que trataba a mi amo con moito respecto, e poido comezar agora mesmo, si o rapaz me trae, con licencia, outra taciña de café.

Fun nun voo a catarllo, e sentados ao acollo da figueira ramona, o señor Merlín na súa mecedora, o algaribo no chan ao seu xeito, i eu a carranchapernas da ponla grande, comezou Elimas coas súas historias. Pro denantes bebeu o café, e lambeu o almibre demoradamente.

A BAÑEIRA I O DEMO

- Isto pasou fai por agora un ano no reame de Nápoles, nunha quinta que chaman Pratto Nuovo, e que é dunha nipota do Grande Inquisidor, e nista historia vese que nin as grandezas cristiás se libran do maligno. Pariu ista señora nipota, que se chamaba donna Eleonora, un meniño, e fórono bañar naquela bañeira de cristal, que a estrenaban tal día. E non ben botaron o picariño á iauga, desfíxose nela coma se fora de sal ou de azucre. Todo foi un gran berro de pasmo na quinta, e ninguén daba creto ao conto pro o feito era o feito, i o neniño desaparecera. Houbo que botar aquela auga no camposanto, i ao botellón en que iba fixéronlle un enterro a oito, con música, responsos froleados i o

Grande Inquisidor de capa magna. Fai quince días pariu outra vez a nipota, e coma ao neniño había que bañalo, volveron poñer a bañeira de cristal, que é unha obra antiga de moito apunte, na cámara da parida, i estaba o Grande Inquisidor presente, e tamén o exorcista de Palermo, que é quen lles quita o demo do corpo aos Borbós de Nápoles cando fai falla, que é casi sempre por anos bisestos, e tamén estaba todo o protomedicato das Dúas Sicilias, e xa iban bañar o cativo, cando se lle pasou á nai polo maxín que tiña o seu señor tío que benzoar a bañeira, e inda o Grande Inquisidor non dixerá «In nomine Patris», xa se quebrara a bañeira en mil anacos, e saíra dela un grande cheiro a solfo, i o exorcista de Palermo co puño curvo do seu paraugas tivo tempo de coller polo pescozo ao demo que fuxía, pro iste puido esgüírse e perderse pola chimenea. Sópouse que a bañeira fora mercada nunha abadía mui notada de monxas, que chaman Fossano, e que era a bañeira que tiñan as abadesas para bañarse por Pascoa e por San Martiño, i as monxas por San Pedro, e que non era tal bañeira, senón un demo que se trocara nela por ver, ao seu tempo, ás señoras monxas en coiros.

Álvaro Cunqueiro: *Merlín e familia* (1955)

4.

LAMAS VELLO

Era de Santalla de Oscos, onde é a temerosa gorxa entre ispidas cumes, onde foron os freires i aínda son os ferreiros. Era un home mui alto, mui fraque, de ollos mui craros, e sempre con olleiras mouras, mui sucadas. Sober da frente caíanlle uns rizos brancos. Sentábase e mandaba sentar ó doente diante dil. Perguntáballe nome e motes: o apodo da casa e da familia, o seu propio, como lle chamaban de neno ou de rapaz, por bulra de irmáns, parentes i amigos.

- A min, díxenlle eu unha vez, meus irmáns chamábanme "pernas de chifle".

- Eso era polo delgadiño i escanido! Ben me lembro!

Sacaba do bulso da zamarra -unha zamarra de pana verde pasamaneada de terciopelo negro- unha petaca de coiro na que levaba unha plumada de canteiro. O doente tiña que apoiar o brazo esquerdo no xoellico do mesmo lado, e soster cos dedos pulgar e índice a plumada, vertical á punta do pé. Así tiña ó doente Lamas Vello cáseque un coarto de hora. Lamas estudaba o tremor do chumbo, seguía o pulso do enfermo por il, ben o vía latir alí. Tralo exame era obrigado a ollarse, durante un tempo, en silencio, no espello de Lamas Vello.

- Acórdaste como eras fai dez anos? El que te atopas agora de novas feitas?

O enfermo decía os cambios que atopaba na súa fisonomía. Lamas Vello, novo Hans Kaspar Lavater, atopábaos todos mui siñificativos. Ouvíalle ó doente toda a súa enfermidade e toda a súa vida. Tiña, como tódolos curadores que eu coñecín, unha postura de amigable escoitar, de garimoso confesor.

- A enfermidade non cha botou naide, acostumaba a decir ó doente.

A súa tesis era que as doencias adrentámolas en nós mesmos. Un soño, poño por caso, pode dar unha doencia, o mesmo que unha anguria, un mal pensamento, un desexo insatisfeito, a envexa que lle temos a Fulán ou Mengán, a mala teima que pomos en aqueloutro. Unha persoa humilde, calada, amiga, esmoleira, está inmunizada contra moitas doencias. Os soberbios, avaros, chufós, irados, sobresaltan o sangue, i adoitan o corpo pra que lles veña unha doencia. Tódalas doencias teñen un nome humán, que os médicos non saben; os médicos sábenlles ás doencias en xeneral un nome centífico, e por iso percisan dunha ciencia pra curar, con menciñas centíficas. Pro a doencia concreta

de Pedro Pérez, alias do Ferreiro, a quen de neno chamaban "Fol" é "Baluga", porque era regordo, canso e brando, i agora é, ós seus corenta e cinco, un home avellentado i osudo, i anoxou o touciño i o caldo de castañas, i houbo de casarse cunha fanegueira da montaña, pro outro máis punto birloulle a moza, e Pedro foise á Arxentina, botou alá uns anos e volveu escaso de pesos, etc., tende os seus fíos, a doencia digo, dende o feito que tódolos seus devanceiros foron ferreiros no Vilar -os ferreiros cuspen moito; é o oficio no que máis se cuspe- deica as súas manteigas infantís, as fraquezas de agora, coa carteira valeira ... Na illada terá unha pedra ou dúas, pro ten ademais toda isa historia, á que hai que dar un nome humán, e soio cando se lle atopa ise nome humán á doencia, saberase si Pedro Pérez, dito do Ferreiro, dito Fol, dito Baluga, poderá curar ou non. Lamas Vello, dicen, curou a moitos soio con soltarlles na orella o nome da doencia que tiñan.

- Moitos hai, aseguraba, que non están doentes. É que se anoxan.

A algúns curounos procurándolles matrimonio, i a outros facéndolles rir coas historias que il, un home tan serio, contaba mui ben. As máis das historias que contaba eran de xordos. Un home estaba nunha praza, na Habana, e pola orella dereita saille unha ponliña de cerdeira carregada de cereixas. Pasou un negrito e pasmou, e ficou alí mirando un pouquiño pra aquel home que somellaba ter unha cerdeira dentro. O negrito vaise e dícelle ó home que estaba sentado:

- *¡Oye, chico, te sale una rama con cerezas por la oreja!*

O home ergueu a cabeza e preguntoulle ó negro que qué decía.

- *Qué te sale una rama de cerezo por la oreja!*

O home, que era un galego de Villalba, non entendía ó negro, por moito que iste lle berraba, hastra que ó fin lle dixo:

Fálame negro póla outra ourella, que por esta xa ves que me está saíndo unha cerdeira!

Decía Lamas que os preitos quen os paga é o corpo, máis que a bolsa.

- A millor cura é a vaguedá.

E recetaba baños, vacaciós, e buscáballes entretemientos ós enfermos.

- I el por qué non adeprendes a tocala gaita?

A un que lle chamaban o Folgo de Vilameá, i era prestamista, púxoselle un sudor alternado que non o deixaba: cando ardía, cando morría, cando brixía de frío. Cando tiña frío, tremaba tanto, que nin podía facer as contas dos intereses. Non durmía, asustado. Os médicos non lle acertaban, e gastou máis de cen pesos nas boticas de Ribadeo. Non era xa máis que pel i osos. Os sobriños chamaron a Lamas Vello. Lamas pechouse co doente toda unha serán.

-Ti o que tes é ansia e nada máis. Deixa todo, viste a roupa máis vella, e vaite á Mariña, i andas por alí dous ou tres meses agora que ven o bo tempo a pedir esmola. Non leves contigo nin un perrochico. Fai que non conoces. Ti pides mui humilde, das as gracias, bicas a esmola e nada máis.

I o Folgo fixo o recetado, e curou. Curou do carpo e millorou da ialma. Os que lle debían cartos atopábano máis compasivo. Chegou ós noventa.

Lamas Vello tiña unha libreta na que apuntaba os nomes humás das doencias. Nunca leu naide nela.

Álvaro Cunqueiro: *Escola de menciñeiros*, (1960)

5.

Corría a carroza pola chaira de Huelgoat; o camiño estaba enlamado, e o sochantre pedíralle a Mamers o Coxo que lle deixara rubir ao pescante, polo gusto de

ver coma os cabalos estoupaban poceiras. Tomáralle sabor a aquel libre vagar, e o gastar os días sin apuros. Soprou no bombardino unha marcha que comenzara a solfear no seu maxín aquela mañá, e somelláballe que os cabalos poñían o trote seu a compás. Baixaban pra toma-lo bado do Aulne, que é unha corrente viva e crara, cando sofrenando na encostada emparellou con eles un mozo que montaba en percherón, tocábase de chapeu militar novecito, envolvíase nunha capa vella e decolorida, e os pes que puña nos estribos levaba descalzos: o cabalo era bon normando, algo alterado pola man dura e nervosa do xinete, que lle empeñaba moito o freno. Na arzoneira levaba dúas pistolas de recado. Da cara era mui franco, e non digamos dos ollos craros, i el iba tan de contente, que fose aquel o primeiro viaxe que facía polo mundo. Puxo o percherón ao estribo da carroza, e metendo a cachola pola ventaiña, deu cortesés bos días en bretón bretonante, denantes de perguntar en francés:

- El son súas señorías convidados á voda da demoiselle de Toul-Goulic?

- E con quen se casa miña sobriña? -inquiriu curioso o coronel de Coulaincourt.

- Que Dio-la conserve! Cásase cun fanegueiro de Avon!

- E non hai en Bretaña outros fidalgos a quen agasallar cunha pomba?

- Ai, si a deran! -doeuse o mozo. E cambiando unha ollada con madame de Saint-Vaast, que lle sorriu segredeira, puxo ao agallope o percherón pra pasa-lo bado, e indo o río somediado, erguía moita auga o cabalo co braceo.

- Ese vai namorado da vosa sobriña, señor coronel! -díxolle monsieur de Nancy a Coulaincourt de Bayeux.

- É que o virgo é de mérito! Ha de haber pavos recheos de mazá e bechameles variados!

- Pois podíamos ir a depinicar un algo -propuxo o escribano.

- Sería ir a botar auga ao viño que fixo El Señor en Canaán, o que nós nos descolguesemos en Toul-Goulic -dixo poñendo en serio o preito o coronel-. Imos ou non imos a ver chegar a Dinan a guillotina?

Álvaro Cunqueiro: *As crónicas do sochantre*, 1956

6.

CANZON PRA QUE UN NENO NON DURMA

Ao meu gran amigo Piñeiro

Non durmas

meu neno pequeno ...

Bule, berra, chora.

Teu pai está fóra.

Racha cos pés

esta sábana

de medo.

Non peches os ollos

neno pequeno.

O vento zoa,

non peches os ollos.

A morte

rolda por fóra.

Vexo o río mouro

e unha folla morta.

Bule, berra, chora.
Teu pai está fóra.

Luís Pimentel: *Triscos* (1950)

7.

MAÑÁ DA MIÑA RÚA

Entrou a mañá no meu pobo
tan limpa, tan redonda e pura
como unha mazá
sobre un espello.

Hoxe, a miña rúa está aberta.

¿Xogan os anxos
nas cornisas das casas?

Ela foi a primeira que pasou
cos seus ledos cadrís:
dous cachos de luz combados abalábanse
sobre un negro tenro.
As ventás, despertadas,
ollábana caladas, ditosas.

Dúas raparigas loiras páranse,
unha no sol, outra na sombra.
Ouro tenro dos seus brazos,
prata donda dos seus ombros.

Agora, un obreiro pasa
cun espello enriba da súa cabeza.
El non sabe que se vai levando
o ceo e unhas nubes brancas.
Alónxase, alónxase ...
E pola pulida prata
esbaran a luz i a sombra.
Torbeliño brillante, veloz ...
un neno en bicicleta.

A rúa remata lonxe,
coma se fose ó mar.
O neno pérdese.

Luís Pimentel: *Sombra do aire na herba* (1959)

8.

ENTERRO DO NENO PROBE

Punteiros de gaita

acompañábano.
O pai, de negro;
no mar, unha vela
branca.

Os amiguiños levábano.
Non pesaba nada.

Abaixo, o mar;
o camiño no aire
da mañá.
Il iba de camisa
limpa
e zoquiñas brancas.

Os amiguiños levábano.
Non pesaba nada.

Luís Pimentel: *Sombra do aire na herba* (1959)

9.

CUNETAS

¡Outra vez, outra vez o terror!
Un día e outro día,
sen campás, sen protesta.
Galicia ametrallada nas cunetas
dos seus camiños.
Chéganos outro berro.
Señor, ¿qué fixemos?
-Non fales en voz alta-.
¿Hasta cando durará iste gran enterro?
-Non chores que poden escoitarte.
Hoxe non choran mais que os que aman a Galicia-.
¡Os milleiros de horas, de séculos,
que fixeron falla
para faguer un home!
teñen que se encher aínda
as cunetas
con sangue de mestres o de obreiros.
Lama, sangue e bágoas nos sulcos
son semente.

.....
Docemente chove.
Enviso, arrodéame unha eterna noite.
Xa non terei palabras pra os meus versos.
Desvelado, pola mañán cedo
baixo por un camiño.
Nos pazos onde se trama o crimen
ondean bandeiras pingando anilina.

Hai un aire de pombas mortas.
Tremo outra vez de medo.
Señor, isto é o home.
Todas as portas están pechadas.
Con ninguén podes trocar teu sorriso.
Nos arrabás,
bandeiras batidas i esfarrapadas.
Deixa atrás a vila.
Ti sabes que todos os días
hai un home morto na cuneta,
que ninguén coñece aínda.
Unha muller sobre o cadáver do seu home
chora.
Chove.
¡Negra sombra, negra sombra!
Eu ben sei que hai un misterio na nosa terra, máis alá da néboa,
máis alá do mar,
máis alá da chuvia,
máis alá do bosque.

Luís Pimentel: *Poesía enteira* (1981)

10.

A SAUDADE E O SEU TRANSFONDO HISTÓRICO

Non nos corresponde tratar aquí das vicisitudes históricas da nosa cultura, senón dun dos trazos que a caracterizan. Imos ocuparnos da *saudade*. Pero ocorre que a saudade é un trazo común á espiritualidade galega e mais á portuguesa; é, poderíamos dicir, un produto cultural que comparten Galicia e Portugal. Aínda máis: é un trazo común a estas dúas culturas e é, ó mesmo tempo, unha nota distintiva que as caracteriza fronte ás outras. Ó nos encarmos coa realidade cultural da saudade como peculiaridade galega, batemos inevitablemente co feito de que tamén é unha peculiaridade cultural portuguesa. E para comprendermos axeitadamente a nosa saudade, non podemos prescindir desa dobre vixencia. Iso lévanos á necesidade de reparar, aínda que sexa brevemente, en rápida ollada, no transfondo histórico do que a saudade xorde. Se a saudade é un fenómeno cultural galego-portugués, como o foi a lingua e a lírica medieval, é porque hai un transfondo histórico común.

Na área xeográfica do Noroeste peninsular que vai desde o río Douro deica o Cantábrico -rexión xeográfica claramente diferenciada-, houbo desde os máis recuados tempos prehistóricos unha *presencia* e unha unidade cultural da que aínda perduran abundantes testemuños. As ondas étnico-culturais que ascendían do Sur e as que, procedentes de Europa, sobardaban polos Pirineos, ían chegando a este país distante, afastado, finistérico, isolado por esgrevias cadeas montañosas, e íanse remansando, sedimentando, fundindo unhas con outras. Nese acontecer, produciuse sempre un dobre proceso: por unha banda, a recepción, a asimilación das correntes que chegan; por outra banda, a persistencia de estruturas e formas indíxenas que inflúen e modifican esas correntes que van chegando. Esta forza de persistencia de certas formas, de certas

pautas que poderíamos chamar indíxenas, é a que lle dá esa fasquía arcaizante que sempre caracterizou a cultura desta área xeográfica.

Os romanos recoñeceron a personalidade étnico-cultural do Noroeste peninsular e déronlle estruturación político-administrativa ó convertelo nunha das provincias do Imperio. E déronlle tamén o nome *-Gallaetia-*, que chegou ós nosos días. A romanización subiu do Sur, ascendeu da Bética a Mérida, a Brácar, a Lucus e a Astúrica. A Galicia -o territorio dos galegos- tiña para os romanos dous centros importantes: Braga, na Galicia do Sur, e Lugo, na Galicia do Norte. Pero o centro cultural da romanización era Braga, como ocorreu máis tarde coa cristianización, que seguiu o mesmo camiño, pois tamén tiña en Braga o seu foco principal de irradiación.

Ramón Piñeiro: *Filosofía da saudade* (1984)

11.

Para que unha colectividade humana teña categoría de pobo, para que teña unha unidade íntima e transcendente, ha de ter unha alma de seu. E un pobo ten alma de seu cando posúe *idioma*, cando fala nunha lingua propia, que tal é o que significa a palabra idioma.

A lingua ven ser a alma viva do pobo que a fala, ven ser a súa comunidade esencial. Entre tódolos factores de natureza comunal que gobernan a vida social, a lingua é o máis espontáneo, o máis íntimo e tamén o máis común e duradeiro.

O máis espontáneo porque expresa o curso inmediato da vida anímica, tanto individual como colectiva, que na palabra faise luz.

O máis común porque a necesidade íntima de comunicación abrangue a totalidade da comunidade social. A convivencia *básase* na comunicación, no intercambio de ideas e sentimentos, que mesmo é a función esencial do idioma.

O máis duradeiro porque goza dunha estabilidade dinámica, viva, superior á dos demais factores da cohesión social.

Cando un pobo crea unha lingua de seu, dálle expresión, dálle vida fecunda á comunidade de ideas e sentimentos. Unha lingua propia manifesta unha *espiritualidade* propia, unha comunidade vivencial peculiar.

A forma de convivencia típica dos pobos é a convivencia fraternal, a participación en común -a comunión- en algo tamén común. Hai unha forma primaria de fraternidade, que é a fraternidade étnica, *basada* na comunidade de sangue. Mas hai tamén unha fraternidade superior, unha irmandade *espiritual*, *basada* na comunidade de lingua. A lingua ven ser, xa que logo, algo así como un sangue do espírito, un sangue *espiritual* que vivifica e imprime identidade familiar a tódolos que a falan.

Como se se tratase dunha impalpable cadea anímica, a lingua cingue en irmandade *espiritual* única a cantos a falaron no pasado, a falan no presente e a falarán no futuro. En cada intre do tempo a lingua conserva e *amostra*, convertidas en palabras -que veñen ser como vivas arquíñas sonoras- tódalas experiencias espirituais dos que a foron creando no pasado, recolle e asimila tódalas que lle incorporan os que a falan na actualidade e entrégalle todo este caudal expresivo, todo este inmenso tesouro *espiritual*, arrequecido sen descanso por sucesivas xeracións, a cada un dos que comencan a aprendela cada día.

Velaquí un tesouro, un ben, que sendo obra de todos, presentes e pasados, dónaselle enteiro a cada novo ser que chega á comunidade. É un herdo *espiritual* que lles pertence por igual a tódolos que nacen no mesmo eido idiomático. Coel, cada un recibe o legado colectivo de cantos pertenceron ao mesmo pobo. E aínda se pode dicir

que é o Único herdo que verdadeiramente recibe da totalidade histórica do seu pobo. Nel están latexando, acochadas no ámago de cada palabra, as arelas, as emocións, as esperanzas, as tristuras, os pensamentos, as dúbidas ... a vida espiritual enteira de cantos o precederon.

Ramón Piñeiro: “A lingua, sangue do espírito” en *Olladas no futuro* (1974)

12.

Mais este alto poeta dos tempos da nosa preguerra, que era como o príncipe daquela mocidade dos anos trinta, converteuse despois da guerra nun prosista excepcional, que hai que agrupar á beira dos mestres da xerazón “Nós” no conxunto dos escritores que remodelaron e vivificaron a prosa literaria moderna. Libre de toda preocupación didáctica, mais capaz de trazarnos penetrantes retratos de persoas, esenciais deseños de lugares da nosa terra, ten sublimado con cariño temperado polo humor, con lirismo equilibrado pola ironía, as cousas e os homes que tratou; e, misturando Roma con Santiago, beneficiando os mitos célticos en competencia cos clásicos, e os motivos populares máis directos e auténticos cos motivos literarios máis requintados e eruditos, ten creado unha literatura onde a terra e o ceo, a realidade e a imaxinación se combinan nunha fórmula de aparente facilidade, de alexandrinismo moi sabio, de bizantinismo moi espontáneo. A enxeñosa parodia da novela de aventuras e de cabalarías, escrita desde supostos culturais que nos distancian da temática co segredo artificioso da finxida inxenuidade, pero que nos achegan a ela pola fina saudade daquela beleza morta, embalsamada con unguentos de piedade, amortallada con sudarios de fantasía, é para os galegos unha ofrenda de amor, unha invitación ao soño, ao xogo, á danza, ao voo que, ao nos elevar, en asas da ilusión, sobre a realidade, fai que vexamos esa realidade con ollos de reconciliación, porque a arte de Cunqueiro non é propiamente unha arte de evasión, como se ten dito, senón unha arte de reconciliación. As historias de Cunqueiro, ao elevarnos sobre a vida, reconcílanos coa vida, porque, como nun enredo de pombas ou de anxos, como nun voo de paxaros ou de meigas, nos dotan da perspectiva necesaria para ver da vida o que realmente é o formoso da vida, o que realmente hai de formoso en nós.

Ricardo Carvalho Calero: “Louvanza do Doutor Cunqueiro” en *Libros e autores galegos, século XX*, 1982.

13.

A LINGUA DO ENSAIO GALEGO

O ensaio na lingua galega é unha creación da xeración do 16 e dos redactores da revista *N6s*. En maior ou menor medida, Viqueira, os Villar Ponte, Risco e Otero Pedrayo decruaron o campo e enfrentáronse os primeiros cos problemas sinalados. Os dous últimos -os de obra máis extensa- resolveron a cuestión da lingua, cada un ao seu xeito, con éxito grande, e non digo pleno, porque estes problemas nunca se resolven plenamente de xeito individual. Os individuos ensaian solucións, e estas son decantadas no curso suprapersoal da evolución do idioma escrito, que non pode precipitar a súa constitución biolóxica.

Recolle a herdanza da xeración Nós, e especialmente a de Otero Pedrayo, Francisco Fernández del Riego, que mantén a tesitura do mestre cun compás máis preciso. Con posterioridade, só un home houbo que se amosou capaz de proseguir con

igual suceso a obra daqueles precursores, revelando unha concepción propia da prosa didáctica na que o sangue da lingua popular non só está presente, senón que circula cun ritmo e unha coherencia tal vez máis logrados, por máis consecuentes, que nos intentos anteriores. O ascético maxisterio socrático de Ramón Piñeiro, do que a pegada nos escritores mozos -e aínda nos que deixaron atrás a mocidade- é o seu maior timbre de gloria, distraeulle da prosecución dunha obra que lle acretara xa como dotado de superiores posibilidades.

Non estou a facer historia. Mais conviña sinalar con craridade a situación en que García Sabell se atopa ao defrontar, no libro orixinal de ensaios máis extenso publicado ate o de agora, o problema da lingua científica. Algúns dos temas tratados -os de carácter máis vencellado á súa profesión de curador póneno no trance de maior perigo en relación coas axexas que temos indicado, pois decrúa unha leira na que o arado non entrara endexamais. Por esta razón, pola tamén apuntada do seu prestixio, e pola orientación, así mesmo indicada, dos tempos, a súa responsabilidade era grave.

Debemos estar previstos contra o emprego dun galego mecánico. Por eso sería de desexar que a lingua dos ensaios que se publican fose discutida, pois sen discusión non se resolven os problemas.

Ricardo Carvalho Calero: “a lingua do ensaio galego” *Libros e autores galegos, século XX*, 1982

14.

UMHA HISTÓRIA CLÍNICA

A historia da lingua galega é, a partir de un determinado momento, unha historia clínica. Umha lingua que se desenvolve normalmente dentro do quadro dos romances hispánicos, segundo a doutrina de Menéndez Pidal, avanzando de norte a sul e colonizando as terras de expressom moçarabe, vê interrompida traumáticamente a continuidade e a comunicación entre as suas diversas realizaçõs pola arbitraria separaçom política em duas obediências régias do núcleo primitivo em que o galego se formou. (...)

Entom, se existe umha entidade administrativa que leva um determinado nome, a pedantaria e estreitez oficialista procura imbuir-nos a ideia de que o idioma que leva o nome correspondente está circunscrito aos límites administrativos da entidade suposta.

Assi, o valenciano nom seria catalám, o valom nom seria francês, o corso nom seria italiano. Em troca, o provençal seria um dialecto francés, o sardo un dialecto italiano, o aranês um dialecto catalám. A doutrina, pois, que separa artificialmente o galego do português e o vincula ao castelhano, tem as suas raízes no racionalismo progressista, que erige a unidade política em supremo configurador da sociedade, e a maquinária administrativa em coactivo modelador do organismo cultural. A superestrutura jurídica quer suplantar a totalidade do real e submetê-lo á sua tiranía, em troca de pór-se ao serviço da sua natureza histórica.

(...)

Umha política que insista na oposiçom do galego ao português, do catalám ao maiorquino, mentres afirma a identidade substancial do castelhano e o andaluz, acusa umha incoerência lógica só explicavel por umha concepçom centrípeta do Estado e da cultura, que propugna a debilitaçom das manifestaçõs periféricas e o reforçamento do centralismo. Se isolamos entre si as realizaçõs interiores do espanhol ocidental e do espanhol oriental, o galego e o catalám, confinados por zelosas alfândegas culturais,

ficarám reducidos à categoría de resíduos locais condenados a esmorecer continuamente sob a pressom da competência irresistível da língua dos trescentos milhons.

Iso ocorreu com o galego e isso querem que continue a ocorrer os que superponhem o mapa administrativo sobre o mapa lingüístico. Por isso a história do galego desde o século XV é umha história clínica, a história de umha língua enferma e mutilada. O galego persistiu como vocabulário agrícola, mas todo progresso era expressado em língua castelhana. E assi, o avanço do progresso significava o avanço do castelhana. O galego, ancorado, era umha língua a extinguir na medida que o país se urbanizava e industrializava. Isolado da sua variante autónoma mais viçosa tomava emprestadas ao castelhana todas as vozes que designavam ajustes e novidades dos tempos modernos. Assi, a eliminação na fala dos galegos das velhas vozes unidas às antigas formas de vida rural, era questom de tempo. A fala dos galegos desgaleguizava-se à medida que Galiza se modernizava. E mentres o castelhana se enriquecía com andaluzismos, mexicanismos e argentinismos, o galego, congelado, nom podía receber do sul do Minho a comunicaçom que manteria vivo o seu poder de adaptaçom ao correr do tempo.

Umha política que queira manter essa situaçom, é umha política letal para o galego. Este, defendido do contacto com o portugués por um cordom de disciplinados carabineiros, e enfrentando-se isolado e pobre com o castelhana, mal pode resistir a presom do mais forte. A sua história, como querem os que o condenam a regime celular e incomunicaçom com os seus dívidos, é a história de umha frustraçom colectiva. Manter o galego na situaçom de língua subordinada ao castelhana na expressom do que nom é arcaica cultura agrícola, é impedir ao doente a possibilidade de cura, por aberrante amor á enfermidade, que nom é um sentimento higiénico, ou desejar, confessada ou secretamente, a consunçom de umha realidade cultural e à que nom se professa carinho.

Carvalho Calero: «La Voz de Galicia». 4 de Fevereiro de 1983

Obradoiro

1.- É un relato ambientado no mundo rural galego, en que espazo concreto se sitúa a historia? Indícase a data do acontecido? Os personaxes, que oficios teñen? Cal é o elemento sobrenatural que aparece neste conto? O taberneiro, que papel xoga no relato?

2.- Quen é o mago Merlín? Busca información sobre este mito que se fai personaxe na novela de Cunqueiro. Comenta a súa orixe e a súa presenza noutras literaturas e no cine.

3.- Sinala os dous narradores desta historia, comenta os seus oficios, costumes e a procedencia de ambos. Sinala a estrutura do relato do

algaribo. Que lugares se mencionan? Son espazos próximos ou lonxincuos? Que recursos utiliza para facer verídica a historia.

4.- O título do relato é o nome dun curandeiro, Lamas o Vello. Que importancia se lle dá no relato aos nomes das persoas e das doenzas? É un relato realista ou fantástico? Como se imbrican as historias neste relato?

5.- Indica en que lugar transcorren os feitos e en que momento histórico.

6.- É frecuente encontrar nos poemas de Pimentel a figura dos nenos. Neste poema, como se presenta o neno en comparación co que pasa no seu entorno?

7.- O poeta céntrase nunha rúa da súa cidade, e como se fose un pintor, vai recreando a atmosfera da rúa. Sinala os elementos que menciona, as persoas e obxectos, a luz que se reflicte nelas.

8.- Neste poema descríbese de maneira impresionista o enterro dun neno. Fíxate na súa estrutura, nas imaxes xustapostas, e indica o tema.

9.- Este poema é un berro desesperado polo medo, foi escrito en 1937, mais permaneceu inédito moitos anos. Razona sobre cales poden ser as causas polas que este poema non se publicou até 1981. Comenta especialmente o significado dos seguintes versos: “Lama, sangue e bágoas nos sulcos / son semente”.

10.- Explica Ramón Piñeiro que a saudade é un sentimento de raíz cultural común a Galiza e Portugal. Cales son os argumentos que sustentan esta teoría? Investiga a presenza da saudade (como tema determinante na obra de Rosalía e de Teixeira de Pascoaes) na nosa literatura e máis na portuguesa.

11.- Explica o significado das expresións referidas á lingua: “vivas arquíñas sonoras” e “tesouro *espiritoal*”.

12.- Segundo Carvalho Calero, Cunqueiro fai unha literatura de evasión como valoraban outros críticos?

13.- Carvalho Calero fai un percorrido pola historia do ensaio galego. Que aspecto analiza en concreto? Que autores principais do noso ensaio sinala? Busca información sobre eles.

14.- Repara na opción ortográfica reintegracionista utilizada neste texto. Ten correspondencia coa argumentación que se dá nel a respecto da situación actual da lingua galega? Busca información sobre a relación que hai entre o valón e o francés, o valenciano e o catalán , o corso e o italiano e o galego e o portugués.